

І. В. Стражнікова

кандидат педагогічних наук, доцент
(ПНУ імені Василя Стефаника)

Доробки наукової школи Т. К. Завгородньої щодо розвитку педагогічної науки на західноукраїнських землях

У статті подано доробки наукової школи Тетяни Костянтинівни, вона відомий науковець, чудовий педагог та наставник для аспірантів, мудрий, досвідчений організатор-керівник. Водночас здатна дивувати і захоплювати своїми гранями – добротою, чуйністю, уважністю до проблем інших та здатністю вислухати, зрозуміти, порадити, навчити.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується суттєвими зрушеннями в усіх його сферах, зокрема і в галузі освіти, значення якої відчутно зростає в контексті соціокультурних проблем, що постають сьогодні перед суверенної України.

Державні документи, передусім Конституція України, Закон "Про освіту", Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття), Концепції національного виховання, громадянського виховання особистості, Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. проголосили розбудову і докорінне реформування освіти основою відтворення інтелектуального та духовного потенціалу народу, демократизації суспільства, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень.

Вимогою сьогодення є відродження української школи, яка має увібрати в себе кращі народні та загальнолюдські ідеали і традиції, здобутки вітчизняної та світової педагогічної думки минулого й сучасності. Сучасна парадигма освіти і виховання потребує критичного осмислення минулого, яке б допомогло поліпшити умови життєдіяльності людини з метою її подальшого руху і розвитку. Звернення дослідників до історії педагогіки, переоцінка ними деяких фактів життя і діяльності окремих особистостей допомагають по-новому оцінити здобутки вітчизняної педагогіки в контексті історичних подій та скористатися ними для формування й удосконалення нових освітніх технологій в умовах соціальних перетворень в Україні.

Аналіз останніх досліджень. У розвитку теорії та практики сучасного національного шкільництва особливого значення набуває вивчення історії української освіти й педагогічної думки, яка, за твердженням О. Сухомлинської, "завжди персоніфікована – у ній віддзеркалюється особистість її носія, з його смаками, поглядами, віруваннями та вподобаннями" [10, с.3]. Тому аналіз праць і життєвого шляху педагогів, письменників, громадських діячів, учених, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки і яких свого часу не було належно поціновано, залишається актуальним. Він необхідний для того, "щоб визначити для себе й показати сучасникам витоки багатьох явищ і подій через багату й різноманітну історію розвитку української гуманітарної думки" [8, с.36]. У цьому контексті слід відзначити наукові дослідження, присвячені історії українського шкільництва, які помітно активізувалися в останні роки

(Л. Березівська, Л. Вовк, І. Воробець, С. Дмитренко, Т. Завгородня, Н. Коляда, І. Курляк, Н. Побірченко, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін.)

Здобуття Україною незалежності започаткувало широке вивчення творчого доробку педагогів західноукраїнських земель міжвоєнного періоду, позначеного гострою боротьбою не тільки за саме існування української школи, а й збереження національних виховних традицій, пошуками нових структурних компонентів навчально-виховного процесу та шляхів його побудови на основі тогочасних досягнень психолого-педагогічної науки. Про внесок, зокрема галицьких педагогів першої третини ХХ ст. у розвиток теорії та практики навчання й виховання, змісту освіти, вдосконалення методики викладання окремих предметів (О. Барвінський, П. Біланюк, Я. Біленький, Г. Врецьона, М. Галушинський, А. Домбровський, А. Животко, Б. Заклинський, А. Крушельницький, Я. Кузьмів, В. Пачовський, І. Ющишин, Я. Ярема та ін.) ми дізнаємося з праць Д. Герцюка, Т. Завгородньої, Ю. Калічака, В. Ковальчук, С. Лаби, З. Нагачевської, Н. Сабат, Б. Ступарика, Н. Чаграк та ін.

Мета статті – показати розвиток і здобутки представників наукової школи доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри педагогіки імені Б. Ступарика Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника – Тетяни Костянтинівни Завгородньої.

Виклад основного матеріалу. Завгородня Тетяна Костянтинівна народилася 18 січня 1949 року (м. Івано-Франківськ) у сім'ї робітників. Закінчила з медаллю середню школу № 3 та з відзнакою фізико-математичний факультет Івано-Франківського державного педагогічного інституту (1970). Працювала вчителем математики, заступником директора з навчально-виховної роботи рідної школи. Тривалий час перебувала на виборчих посадах.

З 1981 року викладач кафедри педагогіки Івано-Франківського державного педагогічного інституту. Закінчила аспірантуру Науково-дослідного інституту педагогіки АПН України і захистила кандидатську дисертацію з теорії виховання, а в 2000 р. – докторську дисертацію.

Науково-дослідна робота молодих науковців з проблем української освіти стала підґрунтям для заснування наукової школи "Історія освіти в Галичині" (1998) та затвердження кафедральної теми "Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання в системі безперервної освіти в Україні та зарубіжжі" (2010).

Коло наукових інтересів становлять проблеми теорії та історії виховання й навчання. Тетяна Костянтинівна є автором більше 200 наукових публікацій, в тому числі монографій; членом спеціалізованої вченої ради з захисту докторських дисертацій у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка; Лауреатом обласної педагогічної премії імені Мирослава Стельмаховича (2005), нагороджена Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України (2005), Почесним знаком "Відмінник освіти України" (2007).

Учні наукової школи Т. К. Завгородньої досліджували питання з історії педагогіки, зокрема Західного регіону України. Наприклад, об'єктивна потреба в історико-педагогічних знаннях з проблеми розвитку шкільництва як цілісної системи в багатонаціональному краї та недостатність її вивчення зумовили вибір теми дослідження В. В. Стинської "Система шкільництва в Галичині (кінець ХІХ –

початок ХХ ст.)". У роботі структуровано систему шкільництва Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст., яку визначав державний закон від 14 травня 1869 р. В його основу було покладено низку демократичних принципів: обов'язковість, безкоштовність та загальнодоступність освіти для представників усіх етнічних груп, рівноправність у виборі мови й вільна реалізація освітніх завдань та ін. Водночас діяло й крайове законодавство, яке надавало формального характеру більшості означених принципів, оскільки було зорієнтоване на денаціоналізацію корінного населення шляхом насадження чужинецького за мовою і змістом навчання. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. реформи шкільництва набули всеохоплюючого характеру і стали важливою складовою соціальної політики в краї. За своїм змістом вони були багатоаспектними – передбачалась реорганізація управління освітою, створення нових типів навчальних закладів, модернізація навчальних планів тощо. Оновлення зазнавали всі ланки системи шкільництва – від початкової до вищої. Однак на тлі інших країв Австро-Угорщини освітні показники Галичини були невисокими. На одну народну школу в Галичині припадало 1849 осіб. Подібна ситуація була і з виділовими школами: в Галичині на один заклад припадало 152 415 осіб. Внаслідок розвитку економіки й соціальної сфери в Галичині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., виникла потреба в кваліфікованих кадрах: змінилися їхні функції, зросли вимоги до компетентності, технологічної культури, якості праці. Це зумовило створення закладів для підготовки спеціалістів різного фаху. У досліджуваний період в Галичині мережа професійних шкіл порівняно з іншими структурними ланками розвивалася слабше, оскільки давалися взнаки невідповідності педагогічних кадрів до роботи в нових економічних умовах, відсутність рідномовних навчальних закладів тощо. Водночас вища освіта залишалася привілейованою, що зумовлювалось передусім високою платою за навчання, недосконалістю структури початкової та професійної ланки, що унеможливлювало безперервність освіти і відтак негативно позначилося на загальній системі галицького шкільництва кінця ХІХ – початку ХХ ст. [7]

У дисертаційному дослідженні О. Д. Ворощук "Теорія і практика учнівського самоуправління в гімназіях Галичини (початок ХХ ст. – 1939 р.)" доведено, що розвиток теорії й практики учнівського самоуправління в навчальних закладах Галичини першої третини ХХ ст. зумовлений суспільно-політичною та соціально-економічною ситуацією в краї; зростанням національної свідомості українців, загостренням польсько-українських стосунків, перенесенням акценту з національного виховання учнів на громадянське, структурною гармонізацією системи освіти й піднесенням її рівня; уніфікацією середньої школи та її чисельним зростанням; розбудовою системи приватної освіти (в основному її середньої ланки). В означений період учнівське самоуправління ґрунтувалося на принципах національної ідеї; наявності суспільної мети; демократичності; максимального самоуправління; систематичної звітності виконавців; співпраці його виборних органів та педагогів із тимчасовими об'єднаннями для вирішення конкретних завдань [1, с.13-14].

Учнівське самоуправління функціонувало практично в усіх галицьких гімназіях у формі різних гуртків (наукові, спортивні, протиалкогольні, з організації дозвілля) і організацій (шкільна каса ощадності, кооператив, шкільна читальня та

ін.). Органи учнівського самоуправління влаштовували загальношкільні свята, займались благодійною роботою, матеріально допомагали малозабезпеченим гімназістам.

Структура органів учнівського самоуправління в галицьких гімназіях не була стандартною. Вона змінювалась, удосконалювалась відповідно до потреб певного навчального закладу. Головним керівним органом учнівських громад Галичини були загальні збори. Їх роботу очолював "відділ громади" (управа). Завдання учнівського самоуправління полягало у самостійному плануванні роботи, управлінні гімназійними справами, об'єднанні зусиль окремих класних колективів та організацій для розв'язання спільних проблем, налагодженні товариських стосунків між дітьми, перетворенні навчального закладу на шкільну громаду з ustalеними нормами життя. Таким чином, участь дітей у самоуправлінні уможлиблювала творче самовираження в різних сферах, спонукала до самовиховання, вироблення позитивних рис характеру, сприяла розвитку почуття колективізму, відповідальності, дисциплінованості, порядності, ставала основою підготовки до майбутнього громадянського життя [1, с.15].

Актуальність проблем громадянського виховання в сучасному суспільстві великою мірою зумовлюється потребою державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії та соціальної справедливості. Однак проблема громадянського виховання учнів професійних навчальних закладів Галичини не розглядалася в історико-педагогічному плані. Це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження У. В. Кецик "Громадянське виховання учнів українських професійних шкіл Галичини (перша третина ХХ ст.)". У досліджуваній період Галичина була однією з найвідсталіших провінцій Австро-Угорщини. На початку ХХ ст. на теренах Галичини не було жодної української державної професійної школи, тому становленням фахової освіти активно зайнялися українські організації й товариства, які враховували досвід підготовки фахівців у західноєвропейських школах. Перші спроби належать товариству "Просвіта", яке започаткувало мандрівні професійні курси в селах Галичини [3].

Фахова школа ставила завдання виховувати в учнів любов до обраного фаху, почуття відповідальності до виконання суспільних і державних обов'язків, сформувати в молоді гармонійні відносини між особистістю і державою. Перед початком другої світової війни мережа українського професійного шкільництва Галичини нараховувала 18 фахових шкіл: 3 – промислові, 6 – торгівельних, 4 – рільничі, 5 – фахово-доповнюючих. Усі вони були приватними, за винятком однієї – державного рільничого ліцею в Черниці (1935) [3, с.15].

Проведене дослідження У. В. Кецик показало, що у фахових школах учні отримували фундаментальну загальноосвітню й ґрунтовну фахову підготовку. Особливу роль у вихованні громадянина-патріота, свідомого своїх прав і обов'язків, відводили загальноосвітнім предметам: українській мові, літературі, географії, історії України, співам, руханці тощо. Громадянське виховання учнів професійних шкіл Галичини в позаурочний час здійснювалося за допомогою різноманітних форм і методів: створення шкільних гуртків, бібліотек, читалень; проведення спортивних змагань, товариських забав, краєзнавчих екскурсій; підготовки та організації вечорів і концертів до визначних національних дат; проведення диспутів, імпрез, бесід на

літературно-історичні, економічні й моральні теми; написання й виголошення учнями рефератів; відвідування мистецьких виставок тощо.

Велике значення в громадському вихованні молоді професійних шкіл посідали бібліотеки й читальні, які працювали окремо для учнів і вчителів, а також бібліотечки, створені шкільними гуртками, які адміністрація школи намагалася постійно поповнювати новими виданнями; шкільні гуртки (класова громада, гурток ощадності, кооперативний, самоосвітній, спортивний, протиалкогольний та ін.). Учителі організували екскурсії до промислових установ, заохочували молодь до читання книжок, занять музикою, співом, спортом, до товариської співпраці, плекали в учнів почуття людяності, відповідальності, гідності й патріотизму. У професійних навчальних закладах працювали "батьківські кружки". З ініціативи священиків, які викладали в школах, а також самих учнів створювались релігійні гуртки – "Марійські дружини", в яких молодь займалась благодійництвом, виховувалась на християнських засадах [3, с.12].

Г. І. Лемко у дисертаційному дослідженні "Зміст початкової освіти в українських школах на західноукраїнських землях (1919-1939 рр.)" підтвердила, що на формування змісту початкової освіти на західноукраїнських землях за міжвоєнної доби впливали суспільно-політичні та історико-культурні чинники. Проте українці зуміли налагодити діяльність приватних навчальних закладів, педагогічних товариств, українських часописів, через які пропагували освітню мету школи – національне виховання задля підготовки майбутніх борців за створення власної держави. Навчання стало розглядатися як засіб виховання. При цьому українські вчителі враховували у своїй діяльності новітні педагогічні теорії Заходу [4, с.13-14].

Навчальні плани українських початкових класів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період передбачали вивчення гуманітарних (релігія, польська мова, українська мова), природничо-математичних (математика (рахунки), історія, географія), мистецько-технічних (малювання (рисунок), фізична культура (руханка), музика (спів)) дисциплін, трудового навчання (ручні роботи). Українські діти молодшого шкільного віку Буковини, яка була окупована Румунією, мали вивчати німецьку чи румунську мови, і лише з 1929 р., та й то на дуже короткий час, мовою навчання стала рідна. На території Закарпаття українське шкільництво розвивалося за кращих умов, більш продуктивніше, що було спричинено лояльним ставленням уряду до національних меншин.

Г. І. Лемко встановлено, що на західноукраїнських землях спостерігалася еволюція змісту української початкової освіти, характерною ознакою якої стала поступова гармонізація співвідношення навчальних дисциплін. Порівняння циклів навчальних предметів початкових класів українських народних шкіл Галичини й Закарпаття (20-ті рр. ХХ ст.) засвідчило, що найбільше часу відводилося на вивчення гуманітарних предметів (відповідно 58 % та 56 %), природничо-математичних дисциплін – 26 % та 25 %, мистецько-технічних – 14 % та 15 %, а найменше часу приділялося фізичній культурі – 2 % та 4 %. А в 30-х рр. ХХ ст. знизився відсоток часу на опрацювання гуманітарних дисциплін (до 45 %), проте зросла кількість годин, відведених для опанування мистецько-технічних предметів (до 16 %) [4, с.14].

Українські початкові школи Галичини, Волині були змушені користуватися польськими навчальними програмами, а Буковини – румунськими. Однак за допомогою розробки педагогічними товариствами проекту навчальних програм для українських початкових шкіл Галичини (1934) автори втілювали українську національну ідею в життя. На західних теренах України найбільше можливостей навчатися за власними навчальними програмами мали українці Закарпаття, а також учні галицьких приватних закладів.

Реалізацію змісту української початкової освіти на західноукраїнських землях означеної доби забезпечували вчителі, підготовку яких здійснювали вчительські семінарії, учительські курси, педагогічні ліцеї, педагогії (Галичина) та педагогічні академії (Закарпаття). Учительські семінарії і курси проіснували до середини 1930-х років. На зміну цим закладам прийшли педагогічні ліцеї, педагогії та педагогічні академії. Педагогії і педагогічні академії стали першим кроком до здобуття молоддю вищої педагогічної освіти. На відміну від Галичини та Закарпаття, молодь Буковини та Волині не мала змоги навчатися в українських педагогічних закладах, оскільки окупаційна влада їх забороняла [4, с.15].

У дослідженні "Організаційно-педагогічні засади природоохоронної діяльності учнів молодших класів на західноукраїнських землях (1919-1939 рр.)" Л. В. Ілійчук встановлено, що на західноукраїнських землях міжвоєнного періоду наукову основу для розуміння учнями необхідності охорони природи становили знання про довкілля, які діти отримували на уроках рідної мови впродовж перших двох років навчання, а згодом і на уроках природознавства та краєзнавства. Важливу роль у цьому відіграло залучення до навчального процесу наочних засобів, зразків усної народної творчості, виконання письмових робіт природознавчого характеру, а також міжпредметні зв'язки, зокрема з малюванням, ручними роботами [2, с.14].

В урочній діяльності школярі оволодівали також нормами та правилами екологічно виправданої поведінки серед природи, практичними умінями й навичками активної раціональної діяльності в довкіллі, зокрема під час уроків серед природи, а також на уроках практичних робіт на пришкольній ділянці.

Важливого значення діячі освіти Західної України міжвоєнного періоду (І. Брик, А. Домбровський, Н. Дорошенко, М. Кривий, І. Петрів) надавали прогулянкам та екскурсіям, які сприяли природоохоронному вихованню учнів, залученню їх до природоохоронної діяльності. Це також давало можливість дітям збирати природничий матеріал, на основі якого учні влаштовували "шкільні музейчики", упорядковували шкільні альбоми, видавали шкільні часописи, закладали "природничі збірки". Важливими з точки зору розуміння школярами ролі і значення природи для людини, необхідності її охорони були вступні бесіди перед проведенням "прогульки", в ході яких учителі ознайолювали дітей з правилами поведінки в довкіллі, із навчальними та виховними завданнями [2, с.15].

Важливого значення у галузі охорони природи педагогічна громадськість надавала позашкільній освіті та вихованню молодших школярів. Завдяки зусиллям шкіл і культурно-освітніх організацій ("Просвіта", "Рідна школа" та ін.) у цей період засновували шкільні бібліотеки, гуртки при читальнях, літні табори для учнів молодшого шкільного віку, дитячі товариства, спільно з якими вчителі, священники, батьки організовували і проводили екскурсії та дитячі свята. Також

західноукраїнські педагоги наголошували на необхідності заснування дитячих природоохоронних товариств як осередків цілеспрямованого навчання і виховання молодших школярів у галузі охорони природи, зокрема "Товариств для охорони звірів", "Товариств для охорони птахів", "Окрашаючих товариств" [2, с.11].

Педагоги західного регіону України відводили й родинному вихованню дітей. З метою співпраці школи і сім'ї задля підвищення рівня освіти та виховання учнів створювалися "батьківські кружки" ("батьківські комітети"), які займалися, зокрема питаннями навчання і виховання дітей у галузі охорони природи, залучаючи їх до посиленої практичної діяльності в докільлі, організовуючи екскурсії, шкільні свята тощо. Водночас природоохоронна діяльність учнів молодшого шкільного віку на західноукраїнських землях передбачала засаджування та вирощування на території школи та поза її межами рослин, боротьбу зі шкідниками сільського господарства, підгодівлю звірів та птахів, виготовлення годівниць для птахів, заготівлю корму для тварин, догляд за тваринами тощо [2, с.12].

О. М. Палійчук розглядала "Педагогічні ідеї та освітня діяльність Антоніни Горохович (1913-1997)", утвердженню громадянської позиції якої сприяла співпраця з досвідченими діячками міжнародного жіночого руху К. Малицькою, З. Мірною, М. Рудницькою, С. Русовою, О. Шепарович та ін., разом з якими вона увійшла у 1934 р. до складу Головної ради "Всесвітнього союзу українок". Після переїзду у 1938 р. до Львова А. Горохович стала помічницею голови Централі "Союзу українок" М. Рудницької, членом проводу громадсько-політичного утворення "Дружина княгині Ольги", а також вступила на філологічний факультет Львівського університету. Однак початок другої світової війни перервав її навчання – студентка перейшла на студії агрономії в Дублянах.

1943 рік започаткував новий етап у житті А. Горохович: рятуючись від участі "ворога народу" вона емігрувала до Європи. У Німеччині педагог продовжила навчання в Українському Технічно-Господарському інституті міста Регенсбурга, яке завершила в 1947 році, здобувши диплом інженера.

У 1949 р. А. Горохович переїхала до Канади (Торонто), де її освітня діяльність досягла найбільшого розквіту. Вона самовіддано включилася у розбудову національно-культурного життя канадських українців, зокрема рідномовного шкільництва, з метою виховання справжніх патріотів. З 1956 по 1992 рр. А. Горохович викладала українську мову та літературу на курсах українознавства Українського Національного Об'єднання, Свято-Миколаївської школи імені М. Грушевського, співпрацювала з Комісією шкільництва при Онтарійській раді Комітету Українців Канади, Об'єднанням українських педагогів Канади, працювала пресою референткою і секретарем Світової Координаційною Виховно-Освітньої Ради, викладала на курсах підготовки вчителів рідних шкіл [5, с.6-7].

Ґрунтовним здобутком стала книга А. Горохович "Батьки і діти" (Торонто, 1965), в якій вона виклала свої погляди на сутність національного виховання та родинної педагогіки. Навчально-методична робота діячки включала широкий спектр обов'язків: складання навчальних (з української мови та літератури) й виховних програм, підготовка підручників ("Ватра", "Від розстріляного до замученого відродження"), організація та участь у педагогічних семінарах і конференціях, написання різноманітних методичних рекомендацій для вчителів та батьків тощо.

У Канаді А. Горохович здобула філологічну освіту, яка стала необхідним підґрунтям і стимулом до її літературознавчої діяльності. 6 жовтня 1967 року в Оттавському університеті вона захистила магістерську роботу "Афоризми у творчості Лесі Українки", що вийшла окремою книгою в Торонто (1980). До її літературознавчого доробку належать також книги "Діалог у стилі Лесі Українки" (1978), "Людина в літературі Руси-України" (1983) та десятки статей, присвячених творчості для дітей [5, с.8].

А. Горохович була удостоєна численних відзнак та нагород. Серед них Шевченківська медаль (жовтень, 1983), найвищі відзнаки за працю в "Пласті" – "Медаль св. Юрія в золоті" та орден "Вічного Вогню в золоті". Їй часто присвячувались урочистості на знак шани та подяки [5, с.9].

Літературно-педагогічний доробок письменниці складають оповідання, казки, легенди, перекази, так звані "переповідки". У літературно-просвітницькій діяльності А. Горохович особливе місце займала журналістська праця. Педагог вважала рідномовну пресу необхідним елементом національного культурного життя українців у Канаді і тому активно включилася у її розвиток. Вона працювала членом редакційної колегії кварталника "Пластовий шлях", ілюстрованого місячника "Юнак", журналу "Нові дні", тісно співпрацювала з друкованим органом СУК журналом "Промінь", педагогічним виданням "Учительське слово", "Український учитель в Канаді", "Рідношкільник", науково-популярним збірником "Літопис Волині", друкувала у "Нашій меті", "Свободі", "Новому шляху", "Українському голосі", "Пластовому віснику", "Жіночому світі" [5, с.10].

"Розвиток художньої освіти на Буковині (друга половина XIX – 30-і роки XX століття)" досліджував І. О. Хілько. Процес становлення і розвитку художньої освіти на Буковині означеного періоду перебував у тісній залежності від суспільно-політичних і економічних обставин. Дії австрійського уряду щодо розбудови і розвитку художньої освіти в краї були спрямовані на фінансову підтримку шкільництва, розбудову системи загальноосвітніх та професійних навчальних закладів, адміністративну підтримку професійних діячів образотворчого мистецтва; пропаганду вивчення, колекціонування виробів народного декоративно-прикладного мистецтва, дослідження й збереження пам'яток археології та архітектури Буковини [11, с.5].

Відповідно до освітніх реформ (1861-1909), викладання малювання, каліграфії та геометричного малюнку було запроваджено у всіх типах державних і приватних шкіл (народних, реальних, гімназіях та ліцеях) як обов'язкові предмети, що сприяло естетичному розвитку та отриманню учнями базових професійних знань з образотворчого мистецтва. Водночас загальноосвітні заклади питання художньо-професійної освіти вихідців з Буковини вирішували лише частково. Головний шлях її здобуття – навчання в промислових, політехнічних школах та художніх академіях, закладах з підготовки спеціалістів прикладного мистецтва та архітектури європейських держав (Віденській, Будапештській, Краківській та Празькій), що сприяло організації навчання спеціалістів з Буковини у всіх галузях промисловості. Важливу роль у становленні художньої освіти в краї відігравали і взаємозв'язки місцевих художників з митцями Галичини та інших регіонів Австро-Угорської імперії. Значний вплив на культурно-мистецьке життя краю мали численні

громадські, культурно-просвітницькі об'єднання та українські національні товариства ("Руська школа", "Руська Бесіда", "Союз", "Жіноча громада", "Січ"), які організували професійні школи крою та шиття, курси (гаптування по шовку, художньої вишивки, малювання на атласі) і діяли з кінця ХІХ ст. до початку першої світової війни. До розвитку художньої освіти в краї активно залучалася і православна церква Буковини. Зокрема, завдяки наданим коштам "Православного фонду" отримали можливість у різні часи навчатись у європейських закладах освіти (Віденська і Мюнхенська академії мистецтв) [11, с.5-6].

М. В. Титова у дисертаційному дослідженні "Дидактичні основи вивчення української мови у шкільництві Галичини (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.)" довела, що нормативно-правові документи, які визначали мову виключно в школах Галичини, мали суперечливий характер, були неузгоджені, нівелювали права української мови. Навчання рідної мови в початковій школі складалося з трьох ступенів: читання, письмо, мова й граматики. Сукупність їх складала предмет, який у навчальних планах називався "рідна (українська) мова". В 1867р. у зв'язку з прийняттям закону "Про мови викладові в школах Галичини" українська мова стає обов'язковою дисципліною. Українізація Львівської академічної гімназії (1864), створення рідномовної термінології, перших українських підручників для шкіл усіх типів спричинилися до зміцнення позиції української мови як повноправної мови викладання. Статус її ще більше утверджується після відкриття рідномовних гімназій: в Перемишлі (1887), Коломиї (з 1893 р. – паралельні українські класи, з 1900 р. – повна) [9, с.7].

Однак програмне забезпечення української мови було незадовільним. Для її вивчення користувалися "Навчальним планом польської мови для гімназії" (1889р.). Значні зміни у вивченні української мови внесли програми 1893р., що було зумовлено переходом усіх початкових та середніх шкіл на фонетичний правопис. Шкільна реформа 1909р. стала поштовхом до прийняття нової програми з української мови (1913р.), якою внесли зміни у розклад навчального матеріалу, зорієнтовано на користування новими підручниками. Повністю реалізувати програму перешкодила перша світова війна. Нова програма навчання української мови прийнята 1935р. [9, с.8]. Недосконалість існуючих програм, невідповідність їх вимагали часу спонукала педагогів до створення авторських програм з української мови.(А. Крушельницький; М. Паговський та ін.), які будувалися з утриманням принципів регіоналізму, концентричності. Між тим зміст освіти, закладений у навчальних планах та програмах, вимагав відповідного забезпечення навчально-виховного процесу підручниками та методичними посібниками.

У 1920-х рр. в теорії й практиці вітчизняної школи утверджуються активно-трудова, дослідницька, практична, лабораторна, евристична, проектна та ін., що становили групу методів активного навчання, які в українській дидактиці пропагувалися завдяки дослідженням П. Бланського, Б. Ігнатієва, В. Маркова, І. Резника, С. Швацького, а в західноукраїнській - О. Барвінського, Я. Біленького, Б. Заклинського, Я. Кузьміва, М. Матвійчука, І. Петрів, Г. Терлецького, І. Ющишина та ін.

Педагогічний рух спричиняє боротьбу за права української мови, за рідну школу з українською мовою викладання в ній. Це особливо яскраво проявилось в

діяльності товариств "Просвіта", "Рідна школа", НТШ. Тому увага педагогів, громадських організацій краю концентрується на підготовці рідномовних підручників, відпрацюванні дидактичних основ навчання української мови.

Негативний вплив на теоретичні й практичні пошуки педагогів у галузі української мови ускладнювався ще й важкою економічною кризою кінця 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. У цей період Я. Біленький, А. Домбровський, Б. Заклинський, Я. Кузьмів, М. Матвійчук, Д. Петрів, І. Петрів на сторінках "Учительського слова", "Шляху виховання й навчання" обґрунтовували зміст, мету, принципи, форми, методи навчання рідної мови, що зумовлювалися лінгво-дидактичними принципами. Залежно від цього педагогами краю визначалися засоби, способи та форми організації навчання. У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. активно пропагувалися і реалізовувалися на практиці такі методи навчання мови: бесіда, розповідь, пояснення, робота з підручником, шкільна лекція, ілюстрація, демонстрація, організація спостереження, вправи, практичні роботи, повторення, творчі завдання [9, с.15].

Основною формою навчання рідної мови залишався урок, хоча використовувалися й дискусії, домашні завдання, іспит та ін. Поширеними були й написання рефератів, творчі завдання, інсценізація, драматизація, складання й розв'язування ребусів, шарад, загадок. У важких соціально-економічних умовах українські педагоги розробляли та впроваджували в навчальний процес прогресивні методики навчання рідної мови [9, с.16].

У дослідженні І. А. Скоморовської "Педагогічні засади роботи бібліотек з учнівською молоддю в Західній Україні (1919-1939 рр.)" розкрито інформаційну, розвивальну та освітньо-виховну діяльність шкільних та дитячих бібліотек у сучасних умовах, ставлення педагогів краю та українського зарубіжжя до проблем читання і роботи бібліотек, вплив книги як провідного засобу виховання у міжвоєнну добу на теренах регіону [6, с.2]. Результати аналізу шкільного бібліотечного руху на західноукраїнських землях засвідчив, що найбільшого розвитку він сягнув у полікультурній Підкарпатській Русі. Це було обумовлено потужним нормативно-правовим забезпеченням, чехословацькі освітні інституції сприяли розвитку бібліотек українських шкіл шляхом поповнення книжкових фондів новими виданнями не лише українського відділу, а й російського і мадярського. Найбільш потужну бібліотечну мережу в регіоні вибудувало товариство "Просвіта", зокрема у Галичині 1920 р. функціонувало 10 бібліотек, а в 1935 р. – 2 915, обсяг фондів становив 581 202 книги та 6 440 часописів; у Підкарпатській Русі 1935 р. діяло 223 книгозбірні, фонди яких налічували 32 927 томів і 603 часописи [6, с.9].

Формування в дітей зацікавленості книгою та потреби у постійній самоосвіті продовжували у школі. Однак за відсутності необхідної кількості української літератури, коло читацьких інтересів учнів переважно обмежувалося читанкою, яку не всі педагоги вважали потужним "інструментом" навчання й виховання. Тому освітяни краю обстоювали думку про доцільність використання у навчально-виховному процесі додаткової літератури. У цьому контексті ефективність роботи з учнівською молоддю в бібліотеках регіону значною мірою зумовлювалася професійними вміннями працівника шкільної книгозбірні: володіння вміннями,

знаннями в галузі дитячої психології; постійна самопідготовка, самоосвіта; знання книжкового фонду, нових надходжень та публікацій; вплив певної книги на свідомість читача тощо.

Дослідження О. Ф. Яцини "Педагогічна й культурно-освітня діяльність товариства "Просвіта" на Закарпатті (1920-1939 рр.)" показало, що просвітяни краю шукали шляхи впровадження досягнень педагогічної науки у практику: виступали за відкриття не тільки початкових шкіл, а й за підготовку учнів до навчання у школах вищого ступеня; наполягали на викладанні шкільних дисциплін мовою, зрозумілою закарпатським дітям; обстоювали право на освіту всіх соціальних верств населення. Найбільш поширеними формами педагогічної діяльності товариства "Просвіта" визначено: курси для подолання анальфабетизму серед дорослого населення краю; п'яти-восьмимісячні курси для навчання неграмотних дітей різних вікових груп; залучення всіх дітей шкільного віку до навчання; діяльність "мандрівних" учителів; курси "читальних провідників"; кооперативні курси; видавництво та поширення навчальної та художньої літератури тощо [12, с.14]. Також окреслено форми національного виховання української молоді: виставки, музеї, хори, оркестри, екскурсії, аматорські театри, в репертуарі яких здебільшого були вистави за творами класиків української драматургії. Отже товариство "Просвіта" Підкарпатської Русі являло собою цілісну освітньо-виховну інституцію, яка здійснювала різнопланову діяльність серед українців краю (культурно-просвітницьку, педагогічно-просвітницьку та науково-просвітницьку).

Висновки. Таким чином, сподіваємось, що дане дослідження збагатить уявлення про розвиток сучасної педагогічної думки Західного регіону України новими фактами та іменами.

Стражникова И. В. . Нарботки научной школы Т. К. Завгородней относительно развития педагогической науки на западноукраинских землях.

В статье поданы наработки научной школы Татьяны Константиновны, известного ученого, чудесного педагога и наставника для аспирантов, мудрый, опытный организатор-руководитель. В то же время способна удивлять и захватывать своими гранями - добротой, чуткостью, вниманием к проблемам других и способностью выслушать, понять, посоветовать, научить.

Strazhnikova I. V. . Revisions of scientific school of T. K. Zavgorodnay are in relation to development of pedagogical science on zakhidnoukrainskikh earth.

The revisions of scientific school of Tetyanu Kostyantynivnu are given in the article, in fact she is the known scientist, wonderful teacher and tutor for graduate students, wise, experience organizer-leader. At the same time able to surprise and take the verges - kindness, sensitiveness, by an attentiveness to the problems other and by ability to hear out, to understand, to advise, to teach.

Бібліографічні джерела

1.Ворощук О. Д. Теорія і практика учнівського самоуправління в гімназіях Галичини (початок ХХ ст. – 1939 р.): Автореф.дис...к.п.н.: 13.00.01 /

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / О. Д. Ворошук. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.

2. Ілійчук Л. В. Організаційно-педагогічні засади природоохоронної діяльності учнів молодших класів на західноукраїнських землях (1919-1939 рр.): Автореф. дис...к.п.н.: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / Л. В. Ілійчук. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.

3. Кецик У. В. Громадянське виховання учнів українських професійних шкіл Галичини (перша третина ХХ ст.): Автореф. дис...к.п.н.: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / У. В. Кецик. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.

4. Лемко Г. І. Зміст початкової освіти в українських школах на західноукраїнських землях (1919-1939 рр.): Автореф. дис...к.п.н.: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / Г. І. Лемко. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.

5. Палійчук О. М. Педагогічні ідеї та освітня діяльність Антоніни Горохович (1913-1997): Автореф. дис...к.п.н.: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / О. М. Палійчук. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.

6. Скоморовська І. А. Педагогічні засади роботи бібліотек з учнівською молоддю в Західній Україні (1919-1939 рр.): Автореф. дис...к.п.н.: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / І. А. Скоморовська. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.

7. Стинська В. В. Система шкільництва в Галичині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): Монографія / В. В. Стинська. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. – 180 с.

8. Сухомлинська О. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: АПН, 2003. – С. 36 – 46. – С. 36.

9. Титова М. В. Дидактичні основи вивчення української мови у шкільництві Галичини (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.): Автореф. дис...к.п.н.: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / М. В. Титова. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.

10. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 книгах / За ред. О. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 1. – 622 с. – С. 3.

11. Хілько І. О. Розвиток художньої освіти на Буковині (друга половина ХІХ – 30-і роки ХХ ст.): Автореф. дис...к.п.н.: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / І. О. Хілько. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.

12. Яцина О. Ф. Педагогічна й культурно-освітня діяльність товариства “Просвіта” на Закарпатті (1920-1939 рр.): Автореф. дис...к.п.н.: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / О. Ф. Яцина. – Івано-Франківськ, 2009. – 20 с.